

WIADOMOŚCI Z KRAJU I ZE ŚWIATA

OCHRONA ROŚLIN I GRZYBÓW

Nowe stanowiska tajeży jednostronnej *Goodyera repens* i buławnika wielkokwiatowego *Cephalanthera damasonium* w Polsce środkowej

Tajeża jednostronna *Goodyera repens* (L.) R. Br. i buławnik wielkokwiatowy *Cephalanthera damasonium* (Mill.) Druce należą do najrzadszych przedstawicieli rodziny storczykowatych w Polsce środkowej (Zając A., Zając M. 2001). W regionalnej liście roślin ginących i zagrożonych wyginięciem Jakubowska-Gabara i Kucharski (1999) uznali tajeżę jednostronną za roślinę wymierającą (EN), a buławnik wielkokwiatowy za gatunek wprawdzie rzadki, lecz o małym ryzyku zagrożenia (LR). W skali całego kraju Zarzycki i Szelaąg (1992) zaliczyli buławnik wielkokwiatowy do kategorii „rzadki” (R).

Tajeża jednostronna występuje przede wszystkim w borach sosnowych i świerkowych w północnej części kraju oraz w górach, w reglu górnym (Szlachetko, Skakuj 1996). Jest gatunkiem charakterystycznym dla borealnych i górskich świerczyn z rzędu *Vaccinio-Piceetalia* oraz regionalnie dla zespołu nadmorskiego boru bażynowego *Empetro nigri-Pinetum* (Matuzkiewicz 2001). W zachodniej Europie coraz częściej notowana jest poza granicami naturalnego zasięgu w leśnych fitocenozach zastępczych – w nasadzeniach sosnowych na siedliskach lasów liściastych (Adamowski 2000). Buławnik wielkokwiatowy rośnie zwykle w żyznych buczynach i świetlistych dąbrowach, głównie w południowej części kraju (Szlachetko, Skakuj 1996). Jest uznawany za gatunek charakterystyczny dla mezo- i eutroficznych lasów bukowych jodłowo-bukowych, jodłowych i jaworowych ze związku *Fagion sylvaticae* i ciepłolubnych buczyn z podzwiązku *Cephalanthero-Fagenion* (Matuzkiewicz 2001).

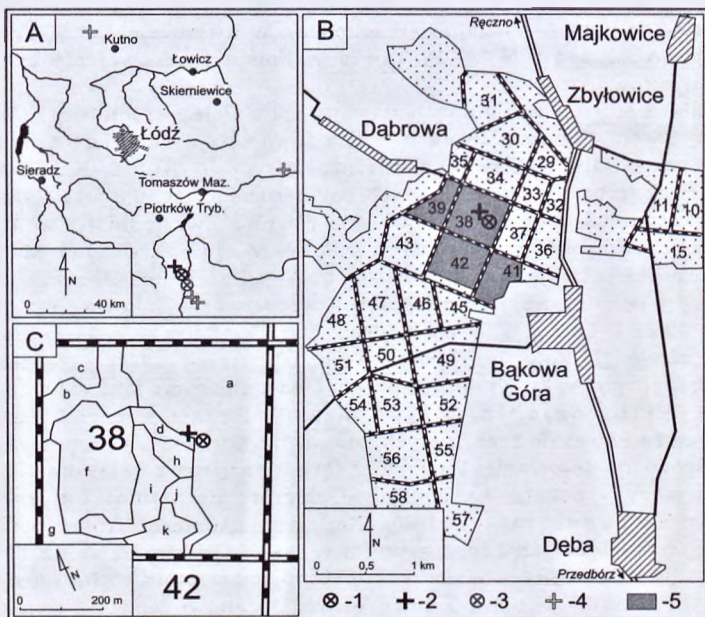
Jedynе źródło wiedzy o występowaniu tajeży jednostronnej w Polsce środkowej stanowią zbiory Herbarium Universitatis Lodziensis (Fagasiaewicz 1986). Gatunek ten został znaleziony, jak podaje etykieta zielnikowa, w 1949 r. na stanowisku w Przedborzu (zapewne nie chodziło tu o samą

miejsowość, lecz o jej najbliższe okolice), w kwadracie DE 59 ATPOL (Zajac A., Zajac M. 2001). Tajęża w Polsce środkowej nie była już później notowana.

Buławnik wielkokwiatowy podawany był w Polsce środkowej z okolicy Tomczyc koło Nowego Miasta n. Pilicą (Jakubowska-Gabara 1978) oraz z rezerwatu Ostrowy-Bazantarnia w pobliżu Kutna (Kurowski 1986). Brak jest późniejszych danych potwierdzających jego występowanie na tych stanowiskach. Nie zostały one również uwzględnione w *Atlasie rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce* (Zajac A., Zajac M. 2001). Współcześnie potwierdzone stanowiska buławnika wielkokwiatowego znajdują się w południowej części regionu – w rezerwacie Bukowa Góra (Olaczek 1978, Olaczek, Wnuk 1990, Wnuk, Pisarek 1998) oraz na Górze Krzemyk koło Jezowca (Wnuk, Pisarek 1998) – na terenie Przedborskiego Parku Krajobrazowego. Oba stanowiska leżą w kwadracie DE 59 ATPOL (Zajac A., Zajac M. 2001). Do tego samego kwadratu, a być może nawet do tych samych, stanowisk odnoszą się nieprecyzyjnie umiejscowione notowania: Wierzchlas (Mowszowicz 1978) oraz Rączki i Wymysłów – podane na podstawie zbiorów Herbarium Universitatis Lodzensis (Fagasiewicz 1986). Brak jest natomiast źródeł potwierdzających występowanie tego gatunku w sąsiednim kwadracie EE 50 – ta lokalizacja stanowiska, podana w *Atlasie rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce* (Zajac A., Zajac M. 2001) stanowi zapewne wynik pomyłki zaistniałej przy kodowaniu i przekazywaniu danych. Na terenie Przedborskiego Parku Krajobrazowego buławnik wielkokwiatowy uznany jest za gatunek lokalnie ginący (Wnuk, Pisarek 1998).

Nowe stanowiska tajęży jednostronnej i buławnika wielkokwiatowego stwierdzono w Sulejowskim Parku Krajobrazowym – w rezerwacie „Jawora” położonym na Wzgórzach Radomszczańskich, około 7 km na północny-zachód od Przedborza, w pobliżu miejscowości Bąkowa Góra (gmina Ręčno, województwo łódzkie), w kwadracie DD 48 ATPOL (ryc. 1.). Utworzony w 1987 r. rezerwat, leżący w leśnictwie Bąkowa Góra, w nadleśnictwie Radomsko, obejmuje obszar o powierzchni 87,99 ha i wyróżnia się na tle innych tego typu obiektów chronionych w Polsce środkowej bogactwem gatunkowym oraz ekologiczną różnorodnością flory (Kurowski 1986). Oba rzadkie gatunki storczyków nie były dotąd podawane z rezerwatu, mimo że jego teren był już wcześniej obiektem badań florystycznych (Witosłowski 1988a, b).

Tajęża jednostronna rośnie w rezerwacie w wydzieleniu 38a, w około 30-letnim drzewostanie sosnowym z bogatą warstwą mszystą. Sosnę posadzono tu na siedlisku świetlistej dąbrowy lub ciepłolubnej postaci grądu. Na powierzchni około 2 m² stwierdzono kilkanaście osobników tego storczyka, w tym kilka – kwitnących i owocujących. W rezerwacie „Jawora” tajęża prawdopodobnie tylko przejściowo znalazła korzystne warunki rozwoju i można przypuszczać, że będą się one pogarszały wraz z postępującą

Ryc. 1. Położenie nowych stanowisk tajeży jednostronnej *Goodyera repens* (L.) R. Br. i buławnika wielkokwiatowego *Cephalanthera damasonium* (Mill.) Druce; A – nowe stanowiska na tle znanych dotąd stanowisk w środkowej Polsce; B, C – lokalizacja stanowisk w rezerwacie „Jawora”; 1 – nowe stanowisko tajeży jednostronnej, 2 – nowe stanowisko buławnika wielkokwiatowego, 3 – znane dotąd stanowisko tajeży jednostronnej, 4 – znane dotąd stanowiska buławnika wielkokwiatowego, 5 – obszar rezerwatu „Jawora”. – New localities of *Goodyera repens* (L.) R. and *Cephalanthera damasonium* (Mill.) Druce; A – the new localities in reference to hitherto known localities in central Poland; B, C – situation of the localities in the “Jawora” nature reserve; 1 – the new locality of *Goodyera repens*, 2 – the new locality of *Cephalanthera damasonium*, 3 – hitherto known localities of *Goodyera repens*, 4 – hitherto known localities of *Cephalanthera damasonium*, 5 – nature reserve area

regeneracją fitocenozy. Trudno rozstrzygnąć, czy stanowisko z rezerwatu jest tożsame ze stanowiskiem z Przedborza z 1949 r., które zostało wtedy nieprecyzyjnie umiejscowione, czy też jest to stanowisko nowe. Z pewnością jednak jest to jedyne znane, współcześnie istniejące stanowisko tego gatunku w Polsce środkowej.

Buławnik wielkokwiatowy występuje w bliskim sąsiedztwie stanowiska tążeży, także w wydzielaniu 38a. Na powierzchni około 20 arów stwierdzono występowanie kilkudziesięciu osobników tego gatunku. Rośnie w antropogenicznie przekształconej fitocenozie – w około 70-letnim drzewostanie sosnowym z silnie rozwiniętym podszytem z dominacją derenia – najprawdopodobniej będącej fazą regeneracji świetlistej dąbrowy lub ciepłolubnej postaci grądu. Rezerwat „Jawora” jest jedynym miejscem występowania buławnika wielkokwiatowego na Wzgórzach Radomszczańskich i w Sulejowskim Parku Krajobrazowym. W związku z tym, że buławnik wielkokwiatowy ma w Polsce środkowej współcześnie potwierdzone stanowiska jedynie w rezerwacie „Jawora” oraz w Przedborskim Parku Krajobrazowym, warto rozważyć, czy nie byłoby celowe podnieść kategorii zagrożenia tego gatunku w skali regionu i przenieść go do kategorii VU – „narażone”.

Arkusze zielnikowe dokumentujące stanowiska tążeży jednostronnej i buławnika wielkokwiatowego w rezerwacie „Jawora” zostały złożone w Herbarium Universitatis Lodzensis (LOD).

Piotr Witosłowski

PIŚMIENNICTWO

Adamowski W. 2000. *The Expansion of Goodyera repens (L.) R. Rr. in Western Europe*. [In:] Jackowiak B., Żukowski W. (Eds.). *Mechanisms of Anthropogenic Changes of the Plant Cover*. Publications of Plant Taxonomy of the Adam Mickiewicz University in Poznań – No 10. p 145–151.

Fagasiwicz L. 1986. *Materiały do flory Polski w Herbarium Universitatis Lodzensis*. Część XII. Acta Univ. Lodz., Folia Bot. 4: 223–246.

Jakubowska-Gabara J. 1978. *Materiały do flory Wysoczyzny Rawskiej*. Acta Univ. Lodz., ser. II, 20: 257–308.

Jakubowska-Gabara J., Kucharski L. 1999. *Ginące i zagrożone gatunki flory naczyniowej zbiorowisk naturalnych i półnaturalnych Polski Środkowej*. *Fragm. Flor. Geobot. Ser. Polonica* 6: 55–74.

Kurowski J. K. 1986. *Ocena stanu ochrony flory w rezerwach przyrody Polski Środkowej*. Acta Univ. Lodz. Folia Sozol. 3: 205–224.

Matuszkiewicz W. 2001. *Przewodnik do oznaczenia zbiorowisk roślinnych Polski*. *Vademecum Geobotanicum* 3. PWN, Warszawa.

Mowszowicz J. 1978. *Conspectus florae Poloniae Medianaee (plantae vasculares – Przegląd flory Polski Środkowej (rośliny naczyniowe)*. Uniwersytet Łódzki.

Olaczek R. 1978. *Chronione i rzadkie składniki flory dorzecza Pilicy*. [W:] Kleczkowski A. S. (red.). *Wartości środowiska przyrodniczego*

dorzecza Pilicy i zagadnienia jego ochrony. Stud. Ośrodka Dok. Fizjogr. 6: 165–180.

Olaczek R., Wnuk Z. 1990. *Przedborski Park Krajobrazowy nad Pilicą*. [W:] Kleczkowski A. S. (red.). *Wartości środowiska przyrodniczego dorzecza Pilicy i zagadnienia jego ochrony*. Stud. Ośrodka Dok. Fizjogr. 18: 21–56.

Szlachetko D. L., Skakuj M. 1996. *Storczyki Polski*. Sorus, Poznań.

Witosławski P. 1988a. *Las Jawora, nowy projektowany rezerwat florystyczno-leśny w Polsce Środkowej*. Chrońmy Przyr. Ojcz., 44, 2: 64–71.

Witosławski P. 1988b. *Tofieldia calyculata i inne interesujące gatunki z okolic Bąkowej Góry na Wzgórzach Radomszczańskich*. Fragm. Flor. Geobot., 33, 1/2: 3–9.

Wnuk Z., Pisarek W. 1998. *Szata roślinna*. [W:] Wnuk Z. (red.) *Przedborski Park Krajobrazowy*. Zespół Nadpilicznych Parków Krajobrazowych, Moszczenica.

Zajac A., Zajac M. 2001. *Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce*. Pracownia Chorologii Komputerowej Inst. Bot. UJ, Kraków.

Zarzycki K., Szelağ Z. 1992. *Czerwona lista roślin naczyniowych zagrożonych w Polsce*. [W:] Zarzycki K., Wojewoda W., Heinrich Z. (red.). *Lista roślin zagrożonych w Polsce*. Wyd. 2, Instytut Botaniki im. W. Szafera, PAN, Kraków.

Zabytkowe aleje klonowo-kasztanowcowe w Lućmierzu (woj. łódzkie)

We wsi Lućmierz położonej, w gminie Zgierz w województwie łódzkim zachował się zespół zabytkowych alei. Tworzą je głównie klon zwyczajny *Acer platanoides* i kasztanowiec zwyczajny *Aesculus hippocastanum*. Aleje zlokalizowane są przy czterech ulicach wsi Lućmierz: Klonowej, Kasztanowej, Dębowej oraz Głównej. Drzewa rosną w dwóch rzędach po obu stronach dróg gruntowych, w dość regularnych odstępach co 6–8 metrów. Drogi te są własnością gminy Zgierz.

W alejach rośnie ogółem 307 drzew, w tym 181 klonów zwyczajnych, 103 kasztanowce zwyczajne, 10 klonów jaworów *Acer pseudoplatanus*, 5 jesionów wyniosłych *Fraxinus excelsior*, 4 lipy drobnolistne *Tilia cordata*, 3 topole białe *Populus alba*, 3 graby zwyczajne *Carpinus betulus* oraz 3 dęby szypułkowe *Quercus robur*. Średni obwód drzew mierzony w pierśnicy wynosi 230 cm, przy czym dla klonu zwyczajnego wartość ta wynosi 239 cm a dla kasztanowca 207 cm. Na szczególną uwagę zasługuje kilka pięknych jaworów o obwodach pni przekraczających 250 cm oraz dęby szypułkowe,